

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การรู้สารสนเทศ (information literacy) เป็นสมรรถนะสำคัญหรือทักษะหลักที่มีความจำเป็นต่อการศึกษา และการดำรงชีวิต ในด้านการศึกษา การรู้สารสนเทศเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของกระบวนการศึกษาทั้งในระดับพื้นฐานและระดับสูง ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการศึกษาทางไกล เนื่องจากการเรียนรู้ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงจากการการรู้อะไร (know what) มาสู่การรู้อย่างไร (know how) การรู้ว่าจะเรียนรู้อย่างไร จะค้นหาสารสนเทศอย่างไร จะใช้สารสนเทศอย่างไร การเข้าถึงและการใช้เป็นจุดเน้นใหม่ของการเรียนรู้ในโลกปัจจุบัน (Thomas, 1995: 54) การรู้สารสนเทศเป็นทักษะและสมรรถนะหลักที่จำเป็นต่อการศึกษายุคปัจจุบันที่มุ่งพัฒนา “ทักษะการเรียนรู้” การสร้างสรรค์การเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยหลักคิดการเรียนรู้วิธีการเรียนซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นของบุคคลในศตวรรษที่ 21 ภาควิชาเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (The Partnership for 21st Century Skills, 2011) กำหนดผลลัพธ์ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยผสมผสานความรู้ ทักษะ และความชำนาญ และความรู้ความสามารถพื้นฐานในเรื่องต่างๆ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศโดยตรง คือ ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยีครอบคลุมการรู้สารสนเทศ การรู้เท่าทันสื่อ การรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

คำว่า การรู้สารสนเทศ เป็นที่รู้จักในชื่ออื่นๆ ในอดีต เช่น การปฐมนิเทศห้องสมุด การสอนบรรณานุกรม การให้การศึกษาผู้ใช้ ทักษะสารสนเทศ และยังเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและสื่อ เช่น การรู้ดิจิทัล (digital literacy) การรู้อิเล็กทรอนิกส์ (e-literacy) การรู้คอมพิวเตอร์ (computer literacy) การรู้เทคโนโลยี (technology literacy) การรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT literacy) การรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยีและจุดเน้น และยังมีการใช้ร่วมกันเพื่อเน้นความสำคัญร่วมกัน เช่น การรู้เท่าทันดิจิทัลและการรู้สารสนเทศ (digital and information literacy) การรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศ (media and information literacy) เป็นต้น

ความหมายของการรู้สารสนเทศจากการสังเคราะห์แหล่งต่างๆ เว็บเบอร์และจอห์นสตัน (Webber & Johnston, 2000) สรุปความหมายร่วมของการรู้สารสนเทศคือ การรู้ความต้องการสารสนเทศ การรู้จักค้นหาสารสนเทศ การวิเคราะห์และเลือกแหล่งสารสนเทศ การประเมินสารสนเทศ การสังเคราะห์สารสนเทศและการใช้สารสนเทศ การรู้สารสนเทศประกอบด้วย การอ่านออกเขียนได้พื้นฐาน (basic literacy) (อ่าน และเขียน พูดและฟัง การนับและการคำนวณ การรับรู้และการวาด) การใช้ห้องสมุด (library literacy) การรู้เท่าทันสื่อสารมวลชน (mass media literacy) การรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT literacy) และการรู้เท่าทันสื่อ (Chakravarty, 2008) จากความหมายที่ระบุนี้ได้ใช้เป็นแนวทางกำหนดคุณลักษณะของผู้รู้สารสนเทศกลุ่มต่างๆ โดยองค์การและสถาบัน รวมทั้งสมาคมทางวิชาชีพที่เกี่ยวข้องหลายแห่งทั้งในระดับชาติและระดับสากล

ในระดับประเทศ ประเทศต่างๆ ที่พัฒนาแล้วต่างตระหนักถึงความสำคัญและการพัฒนาประชาชนทุกกลุ่มให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ มีสมรรถนะการรู้สารสนเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้จัดทำมาตรฐานหรือตัวแบบการรู้สารสนเทศสำหรับกลุ่มประชาชนหรือบุคคลทั่วไปและผู้เรียนระดับ

ต่างๆ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา ในระดับอุดมศึกษามีการจัดทำ มาตรฐาน สมรรถนะการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา (Information Literacy Competency Standards for Higher Education) โดยสมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัย (Association of College and Research Libraries – ACRL) ในสังกัดสมาคมห้องสมุดอเมริกัน มาตรฐานและตัวแบบการรู้สารสนเทศของแต่ละประเทศโดยทั่วไปมีความคล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้าน มาตรฐานและการสอนให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม การศึกษาและวัฒนธรรม (Dorner & Gorman, 2006; Moore, 2006; Catts & Lau, 2008) ในระดับนานาชาติ องค์การระดับนานาชาติ คือสหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมห้องสมุดและสถาบันหรืออ็ฟฟล่า (International Federations of Library Associations and Institutions -IFLA) ซึ่งเป็นองค์การทางวิชาชีพ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดของโลก ได้จัดทำแนวทางการรู้ สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning) เพื่อใช้ในระดับสากล

การศึกษาทางไกลมุ่งขยายโอกาสทางการศึกษา สร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันในการ เข้าถึงการศึกษา ด้วยแนวคิดการศึกษาทุกสถานที่ ทุกเวลา และทุกรูปแบบ ทำให้การศึกษาเป็นของ ทุกคน การศึกษาทางไกลมีพัฒนาการตามพัฒนาการของสื่อหรือนวัตกรรมการศึกษา จากสื่อสิ่งพิมพ์ รูปแบบเดิมมาสู่สื่อผสม ได้แก่ สื่อโสตทัศน์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และการศึกษา อิเล็กทรอนิกส์ ทั้งรูปแบบออฟไลน์ และออนไลน์ รวมทั้งแบบผสมผสานสื่อหลากหลายรูปแบบทั้งสื่อ สิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นักศึกษาในระบบการศึกษาทางไกลมีลักษณะเฉพาะและจำเป็นต้องมี สมรรถนะที่จำเป็นทั้งสมรรถนะทั้งสมรรถนะส่วนตนและสมรรถนะในการศึกษาทางไกล ที่จะเอื้อให้ การศึกษาและการเรียนรู้มีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับนักศึกษา ทางไกล จึงมุ่งเน้นความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้วิธีการเรียน เป็นบุคคลแห่งการ เรียนรู้ และเป็นผู้รู้สารสนเทศ

การรู้สารสนเทศไม่ได้มีความสำคัญและความจำเป็นเฉพาะการศึกษาแบบมีชั้นเรียน แต่มี ความสำคัญและมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้นสำหรับนักศึกษาทางไกล ให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของ ระบบการศึกษาทางไกลซึ่งมีพัฒนาการตามเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีมีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง และรวดเร็ว นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 นอกจากนี้การรู้สารสนเทศยังส่งเสริมและพัฒนามันชาติ ให้มีผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thailand Quality Framework - TQF) ไม่ว่าจะเป็นในด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้าน ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การ สื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

การรู้สารสนเทศมีความจำเป็นสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาและ แม้ยังไม่มีการวิจัยการรู้ สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ในระดับปริญญาตรี แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ของกลุ่มนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ของชุตินันท์ สัจจามันท์ (Sacchanand, 2002) และสายลม วุฒิสุมบูรณ์ (2546) พบว่านักศึกษาทางไกลมหาวิทยาลัย สุโขทัย ธิราช ในระดับบัณฑิตศึกษา ขาดทักษะการรู้สารสนเทศ คือ ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งบริการ สารสนเทศ ไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการค้นคว้าในห้องสมุด การใช้เทคโนโลยีและแหล่ง สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าวและเนื่องจากการศึกษาระดับปริญญา ตรียังไม่มีการสอนหรือการส่งเสริมการรู้สารสนเทศแก่นักศึกษาทางไกลในระดับปริญญาตรีอย่างเป็น

รูปธรรม อันจะส่งผลถึง กระบวนการเรียนรู้ผลการเรียนรู้และสมรรถนะที่พึงประสงค์ของนักศึกษา ระบบทางไกล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชให้เป็นไปตามมาตรฐานระดับชาติและระดับสากล ผู้วิจัยจึงเห็นควรพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกลโดยใช้กระบวนการวิจัยที่เพิ่มเติมการสนทนากลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาทางไกลและการรู้สารสนเทศในมหาวิทยาลัยเปิดในประเทศญี่ปุ่น การแบ่งปันองค์ความรู้ การใช้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ภาคสนาม ตามกิจกรรมความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเปิด ประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีการบันทึกลงนามความร่วมมือกับมสธ มาเป็นแนวปฏิบัติที่ดี ในการนำมาใช้เป็น แนวทางพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลของมสธ อันนำไปสู่ความเป็นสากลของชุดฝึกอบรมการรู้ สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกล ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ให้สอดคล้องและเหมาะสม กับบริบทของการศึกษาทางไกล ตอบสนองเป้าหมายคือการพัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศซึ่งมี ความจำเป็นมากเพิ่มขึ้นในยุคดิจิทัล และงานวิจัยนี้ยังตอบสนองตัวชี้วัดและสอดคล้องกับเป้าหมาย ของแผนพัฒนาวิชาการสู่สากล ของสาขาวิชาศิลปศาสตร์และ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชทั้ง ระยะสั้นและระยะยาวด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยเปิดประเทศญี่ปุ่น
2. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกลประกอบด้วยเอกสาร ฝึกอบรมและบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์
3. เพื่อประเมินคุณภาพชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกล

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้ชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกลที่เป็นผลจากความร่วมมือระหว่างอาจารย์นักวิจัยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชกับมหาวิทยาลัยเปิด ประเทศญี่ปุ่นซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในระบบการศึกษา ทางไกลได้ในระดับสากล
2. สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนระบบทางไกลรวมทั้งสถาบันการศึกษาอื่นๆ ในประเทศไทย สามารถนำชุดฝึกอบรมทางไกลที่พัฒนาขึ้นไปใช้ส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศของ นักศึกษาในการศึกษาด้วยตนเอง
3. สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนระบบทางไกลในต่างประเทศได้แนวคิดจากการร่วมวิจัยนี้ไป ใช้ในการพัฒนาการวิจัยร่วมกันและการพัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาทางไกล
4. สถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรีและศาสตรมหาบัณฑิตและศาสตรดุษฎีบัณฑิตที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง องค์การและสมาคมวิชาชีพที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้และข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้ไปใช้ในการ พัฒนาการสอนและขยายผลสู่การวิจัยเกี่ยวกับการสอนรู้สารสนเทศและเรื่องที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง ขับเคลื่อนเรื่องการรู้สารสนเทศในสังคมไทยและสร้างความตระหนักในวงวิชาการวิชาชีพ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกล ยึดกรอบมาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ของสมาคมห้องสมุดและวิจัย สมาคมห้องสมุดอเมริกัน
2. ประชากรการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
3. ช่วงเวลาในการศึกษา ปีการศึกษา 2556

สมมุติฐานการวิจัย

1. ชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกลมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ 80/80
2. นักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่ศึกษาด้วยตนเองจากชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกลมีความพึงพอใจต่อชุดฝึกอบรมระดับมาก

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

